No. ४५८४

Title नीलवृषोत्सर्ग भाष्यम्

Author ×

Extent ७ पत्राणि Age सं. १६३६

Subject धर्मशास्त्रम्

नीलवृषोत्सर्गभाष्यम्

४५८४

पद्धतिः

[illegible]

[illegible] वृषोत्सर्गपद्धति

१५०

॥ॐ नमः [illegible]दाय॥ ॥अथेदानीं नीलवृषोत्सर्गकल्पभाष्यमारभ्यते॥ ननु कोऽस्य संबंधः॥ उच्यते॥
व्याख्याताः सर्वे गृह्यशास्त्रैः पाकयज्ञाः। पृथक्शास्त्रपठितत्वाद्वृषोत्सर्ग एकोऽवशिष्यते॥ अतोऽस्य पृथ
गव[illegible] व्याख्यानमारभ्यतइति। अयमस्य संबंधः॥८॥ ॥कार्त्तिक्यामयने चैव फाल्गुन्यामष्टका
सु च। आषाढ्यां विष्णुवारे वा पौष्णे आश्वयुजस्य वा॥१॥ स्वर्भानुना वा पसृष्ट आदित्ये वेंदुमस्यपि॥
कार्त्तिक्यादीनां सार्धश्लोकपठितानां कालविशेषपदानां॥ सप्तावरां सप्तपराननुस्पृष्टस्तारयेद्वृषः
॥इत्यनेन वक्ष्यमाणश्लोकार्धेन सह संबंधः। कार्त्तिक्यां सप्तावरां सप्तपराननुस्पृष्टस्तारयेद्वृषइत्य
वं॥ कार्त्तिकस्य पौर्णमासी कार्त्तिकी अयने चोत्सृष्टः। चशब्दः समुच्चयार्थः। अयनउदगयनेन दक्षिणाय
नमपीति। कुतः। एकवचनोपदेशात्। एवकारकरणाच्च। दक्षिणायनएवेति चेत्। न कुतः। उदगयनपू
र्वपक्षपुण्येहनि इति परिभाषासिद्धत्वात्। फाल्गुन्यामुत्सृष्टइति वर्त्तते। फाल्गुनस्य पौर्णमासी फा
ल्गुनी। अष्टकासु च। बहुवचनात् पूपमांसशाकाष्टकासु। आषाढस्य पौर्णमासी आषाढी। तस्यामा

षाढ्यां राज्यक्ष्णः साम्यविष्णुव । तस्मिन्विष्णु । उदगयनविष्णुवे । नदक्षिणायनविष्णुवेपीति । कुतः । उदगयनशब्द
व्याख्यानात् । पूषाम्न्यादेवतेतिपोक्तं । नक्षत्रं । तस्मिन्पोष्मारवत्यामित्यर्थः ॥ किंयदातादेवारवत्यां । नकिंतर्हि ॥
आश्वयुजम्न्यमासम्न्य । तथावम्ब्र्ण्च्यंतरं ॥ रेवत्यां वाश्वयुजम्न्येतिस्व नोनुः राहुः । तानापस्ष्टाष्टग्रस्ते । कस्मिन्
आदित्य । किमादित्यएवापस्पृष्ट । नकिंतर्हि । चंद्रमस्यपि । म्नोमपीति । दृष्टाः स्वर्गम्न्यकालविशेषानन्निक्ष
ायदानीं वृषलक्ष्माद ॥७॥ ॥ ॥ अवांगा जीववत्सायाः पयस्विन्याः स्नुतावली ॥ ॥ अवांगः अविगतांगः । अ
विरूपांगा वा । जीववत्सा अमृतवत्सा । पयस्विनी दुग्धवती । तस्याः जीववत्सायाः पयस्विन्याश्च गाः । स्नुतः जातः बली ॥
बलवान् ॥७॥ ॥ ॥ उत्सादवानुस्त्पवांश्च श्रुमलक्षणलक्षितः । एकवर्णो द्विवर्णो वा याया वाम्न्यादृष्टकास्त
तः ॥ ॥ अष्टकास्तु जातो अष्टकास्तु जातः । ऊर्ज्वन्यत ॥७॥ ॥ ॥ पृथादुन्नत रायस्तुस्नामा वानीवण्ववा
॥ सनताभ्रा न्नासन्नपरानुस्पृष्टस्तारायहृषः ॥ ॥ वत्सपृथादुन्नततरः । उन्नततरायः स्नामा वा केन प्रकृत
त्वाद्धस्पृथन । नात्रेतारानननीवतरइति । वाशब्दोऽपिशब्दस्यार्थे द्रष्टव्यः । कथनामस्नामोऽपिलक्षणवान्ब्र

स्तः। नीलशाड्वसमशाड्वेनावा स्कः। एवं लक्षणो वृषो यथोक्तः यत उत्सृष्टः किं करोतीत्यत आह। सप्तावरान्सप्तपरान्दश = व
शानिति शेषः। तारयेत्। नरकादुद्धृत्य स्वर्गं नयेदित्यर्थः। कुतः। तारयति यस्मादेवमर्थत्वात्॥ ॥तथा वह्निपुराणे॥
इंद्रः स्वर्लोकागतान्कांश्चिच्च यमं चक्रे। यमलोके यथा दृष्टानेवं तान्यमः किं करैः। मानानुद्यमाना स्थ एवाद्य क
थं मल्लोकमागताः॥ तऊचुः॥ मघवन्सन्तानाभावा यानास्तानास्माष्टावृषात्तुविमुत्तु विरातारितास्तेन चेत्रेणमद
त्तानयात्॥ ॥इंद्र उवाच॥ ॥सर्वेषां पाकयज्ञानां वृषा स्वर्गमाता मम। स्पर्द्धितायाः स्वामाधनं कृत्तु
राज्ञा त्यक्तोऽपि सन्॥ तऊचुः॥ एषोद्याववृषः स्तु स्वायाश्च कोपि गयां व्रजेत्॥ यजेत वा श्वामाधनं नीलं
वाद्वृषमुत्सृजेत्॥ नीलश्च ब्रह्मपुराणे विद्धि एवमुक्तः॥ लोहितो यस्तु वर्णेन शंखवर्णः खुरस्तथा। श्वेतशि
रसि लांगूले स नीलो वृष उच्यते॥ प्रकृतमधुनोच्यते॥ उत्सृष्टइति वचनात्॥ अपि गर्दीतायं वृषो भवति। २
यथेष्टचारी वा ततश्च हेत्रस्वलो दोषान्यादि विनाशनादि चिकित्साप्रसादापलब्धिर्न च। राजा किं विद
ध्यादंडयेत्॥ ॥तथा च मनुः॥ ॥अनिर्दशाहां गां स्तूतां वृषान्देवपशूंस्तथा॥ सफलान्वा विफलान्वा =
= सपालान्वा विपालान्वा पाठः

नहन्यन्मनुरब्रवीत॥ एवं बंधनदमनवादनादीन्यप्ययः करोतिमन्त्रचवितीतिगम्यात। तस्यैष्टइतिवचना-

स्यैवमर्थत्वात॥ ॥तथा चतुराण॥ ॥ ओं वितं वृषभुस्पृष्टं यो वा दयतिदुर्म्मीतिः॥ कलानिदश्यविंशत्यस्य नयेन्न

रकं न्नरः॥ ॥इति वृषलक्षणम निश्चयादानीं विधिविवक्षायदमाह॥ ॥ठ॥ ॥गोशालायां प्रणीताग्निं सं- स्मक ३

स्कृत्य व्रीहितंडुलान्। अग्निहोषंडेश्व रान्या निर्वापत्पायसं चरुं॥ ॥गवांशाला गोशाला। तत्राग्निं प्रणीता

प्रणयनविधिगृह्योक्तः संस्कृत्य निःपोषीज्य। व्रीहितंडुलान्॥ पयो दुग्धं। पयसि नवपायसः। तं पायसं चरुं॥

अग्न्यादिभ्यो देवताभ्यो निर्वपत। ननु। परिभाषायां व्रीहीणां ग्रहणं॥ अथ हविर्निर्वपति व्रीहीन्वाय

वान्वेति। कस्मादत्र स्विन्नतंडुलानिर्वपेत। उच्यते। वत्रार्दिवास्या याम कश्चरुः। तत्र वृषाद्द्वितीयः स्ववा

दंतकः। कुतः। वृषादंतः पिष्टाशीति श्रुतिः। अदंतकत्वात। अस्य सर्वं रुश्रुति षु पिष्टं दविविहितं। तत्रापि

स्विन्नतंडुलानिरू न्नाः। स च दवहतास्त्रिः फलीकृताः त्रिः प्रक्षालिताईषच्छूर्णिता भवंति। नान्य ष्टहविर्दस्य

येन पूषेणत्विष्टं। अतोऽत्र स्विन्नतंडुलानिरूप्यंते॥ ॥ठ॥ ॥ इत्युत्सर्गकल्पभाष्ये प्रथमं खंडं॥ ॥ठ॥ १

॥ ॥ यदि पूष्णः सर्वपिष्टं दधि विविदितं ॥ कस्मादत्र पिष्टचरुर्न क्रियत इत्युत आह ॥ ७ ॥ ॥ यद्यप्ययं तत्कः पू
षा पिष्टभुक्तिसदा चरुः । अग्नीडुश्वरसामान्यैर्योन्या तांडुलोऽत्र विधीयते ॥ स ज्वर्थः श्लोकः ॥ ॥ ७ ॥ ॥
अधिश्रि[illegible]मवज्याय्यसुश्रृतं चाभिघारयेत् । पश्चात्पुनरवज्याप्युत्तु नरवाभिघारयेत् ॥ ॥ अधि । अग्न
3 रूपस्थितमाश्रितं चरुं । अवज्याप्युत्तरमुल्मुकेनावद्य सुश्रृतं स्तुतितं अभिघारयेत् । उदगुद्वासितस्य
पश्चात्पुनरवाज्याप्युत्तु नरवाभिघारयेत् ॥ ॥ ७ ॥ ॥ एतान्युएवजुहुयान्मे ब्राह्मणेनाध्वर्यवो
चतुर्गृहीतविधिनातथा स्वाहाकृतीश्च रोः ॥ अग्नये वाऽथ पूष्णे च इंद्राय च रुद्राय वा । पृथक् प्रसिंविदा ना
ज्यपनाविदानावदाहुतं ॥ द्वितीयपादेऽत्र ब्राह्मणमधिकाज्ञाध्ययनानुष्टुप् । कुतः । अत्रासिद्धं गाथे
ति वचनात् । एताभ्योऽग्न्यादिभ्यो देवताभ्यः । चराश्चतस्र आहुतीर्जुहुयात् । कथं मे ब्राह्मणेनाव ३
दाय स्रुचा आनेनोपस्तीर्णा भिघारित इत्यमुं दर्शयन्नृप चातधर्मं च व्यावर्तयति । उदीच ॥ चरोऽस्तम
श्नीय उपरिष्टय स्रुचा रोतथा । द्वात व्यमब्राह्मणेनान्य उपस्तीर्णा भिघारिता ॥ इति वचनात् । अवदा

नावदारितमवदानग्रहणावदारितं तत्स्विष्टकृज्ज्येन प्रस्थितं वत्तात्प्रशाद्वादशकं हुतं प्राशित्रं स्रुवेणावसिंचत॥ अ
यमत्रैव विशेषोऽन्यत्रा नियमः। तदत्र निर्वापहोमाः पृथक् भवंति। नन्वेतं तत्त्रेण। कुतः। आहुतीश्चारारिति।
बहुवचनोपदेशात्। उक्तंच॥ वरुः समनीयाय यः स्तथा गोयज्ञकर्मणि। स्वधाम्ना सर्वान्स्वाश्चैव यज्ञेत पृथ
ववा। श्रावण्यां च प्रदोषयः स्थारंनेतथैव च। कथमतस्तु निर्वापाः कथं चैव जुहोतयः। देवतासंख्या
यायाहुत्या निर्वापास्तु पृथक् २॥ हुत्वाग्नौ द्विरवगृह्णीयाद्धोमश्चापि पृथक् २॥ इति॥ एवमेताश्च तस्त्रश्च-
र्वा कुर्त्वीर्हुत्वानंतरं॥ ठ॥ ॥ सोमं राजानं वरुणं स्कंते अन्यदिच्यपि। इंद्रापर्वता बृहता वो रा
जानमित्युवा। चतुर्गृहीतं स्रुवाज्यमाग्निरे स्विष्टिः पृथक् पृथक्॥ स्वाहाकारावसानान्निर्जुहुयाद्द्विधि
वस्कृत्। निगदव्याख्यातो श्लोको॥ सर्वेषामपि चतुर्गृहीतमिवेतत्। कुतः। विपुरुषानारंभात्। सा
यं चतुर्गृहीतं होमः। प्राक् स्विष्टकृतं स्यात्। अतः। प्राक् स्विष्टकृत इति आवाप इति वचनात्॥ ठ॥ ॥ ॥
इति द्वितीयखंडं॥ ॥ठ॥ ॥ अन्नयज्ञवास्तुतं कृत्वानंतरं॥ ॥ठ॥ ॥ स्थूपिण्या वसतयेस्तु वतस्त्र उपकल्प

येत्। ताभिः सार्द्धं नं प्राग्रीव मग्नेरभ्यासमानायेत्॥ ॥रूपिण्या रूपयुक्ताः। वृ वत्सतर्यो वत्सिकाः रूपि
ण्यो वत्सतर्य इति द्वितीयार्थे प्रथमा। रूपिणीर्वत्सतरीः॥ तु शब्दः पादपूरणार्थः। वतस्त्रस्त्रैतुः अग्रेख्यो
काः। उप आग्नेः समीपप्रदेशे कल्पयेत्। आनयेत्। ताभिर्वत्सतरीभिः सह एनं प्रकृतत्वात् वृषं॥
प्राग्रीवं प्राङ्मुखं। आग्नेः प्रकृतस्य अभ्यासं समीपं आनयेत्॥ ॥७॥ ॥अथैनं कलशाभ्या
मिरद्भिरेकवृषेणतु। सर्वौषधिसुगंधाभिः स्नापयेद्वत्सिका अपि॥ ॥अथेत्यानंतर्यार्थः॥ अनं
तरमेव स्नापयेत्। एवं वत्सपूर्वमेव सर्वमासादयेत्। न तु। दिवा तत्सादयेत्। तथा। प्राग्रीवं प्राग्वमुद
ङ्मुः अग्नेरुदग्यत्र समीपतः। तत्र यथा सादयेत् इत्थं यज्ञेषु याविनियुज्यते। अन्यथा वा शब्दः। कथं।
एकवृषेण स्नात्वा स्नापयिता। अथोदककलशेण वृषं वत्सिका स्नापयेत्। न तु स्नामामभ्यासेन।
सहेतुस्वारयिता न्यायेन लिंगविज्ञतिषेधात्। एका वृषा विराजतीति॥ ॥७॥ ॥परिधायाहतस्रु
ग्विवास स्त्रीदमपट्टकं। सत्यमित्या वृषाना मानाम न्याय शिरसिन्यसेत्॥ पश्चात् परिधाना ४

गधेन

त्तरीयासंनवाद्ध्वअपिवाससीगालबध्नीयात्॥ अहतेत्यस्य तु स्त्रुक्त्रंगादिरदित। तूष्णीपरिधापयस्यमि
छावृषासामस्माम स्यांदमपट्टकं शिरसिन्यसेत्॥ ॥ ॥ तातारूणेनेमानएकोक इतीरयन्॥
वृषस्यदक्षिणपार्श्वे त्रिशूलांकं समुल्लिखेत्॥ अरुणआरक्त ॐ ऊमादिः॥ तेनवृषस्यपश्चाद्दक्षि
शूलाकृतिं अंकमुल्लिखेत्। आलिखेत्। मानस्तोकइत्युचं ईरयन्। उच्चारयन्॥ ॥ ॥ वृषाह्यसी
तिमन्त्रेणास्य चक्रांकमपि दर्शयेत्। तत्तेनवाम स्थापश्चास्याष्टौ तावेवकारयेत्॥ वृषाह्यसीतिप्रकृत
त्वादेवानसाम्ना। अस्य [illegible] प्रकृतवाहू षस्यस्यापार्श्वेचक्राकृतिमंकंप्रकृतेनगंधेनदर्शयेत्। आ
लिखेत्। तावत्तेन पश्चादितिकर्मणः पश्चात्॥ अयसालोदेन॥ लोकप्रज्ञार्थं॥ ॥ ॥ अथाग्निंपरिक्रम्य मा
णमास्माभेकामनुगमयेत्॥ अ[illegible]थित्यपूर्वं वाक्योपन्यासार्थः॥ पूर्वप्रकृतार्थोवा॥ अथपूर्वप्रकृतंवृषं अ
ग्निंपरिक्रमणं अग्नेःप्रदक्षिणं कुर्वाणं॥ आसांप्रकृतानांवत्सतरीणांएकामनुगमयेत्॥ अनुव्र
जयदित्यर्थः॥ परिक्रमणंवाग्नेःस्यादकृदेवस्यात्। कुतः। संख्याया अनुपादानात्॥ ॥ ॥ ॥

त्यसि वि
तां वानुव्रजंती प्रतिमंत्रयेत् ॥ काम्यासि प्रियासि हव्यासीडासि रंतासि सरस्वतीमि महासि श्रु-
तिरसीति ॥ तां वसतरीं न केवलं वृषमनुगमयेत ॥ किंतर्हि । ऽनुव्रजंतीं प्रतिमंत्रयेत ॥ अ-
नुमंत्रयेदित्यर्थः ॥ काम्यासीत्यनेन मंत्रेण इति करणं तत्र ॥ प्रतिमंत्रणं चात्र वसतरीमना-
मिकायां स्पृष्ट्वा कुर्यात् ॥ कुतः ॥ स्पृशन्त्यनामिकाग्रेणैक विदालोकयन्नपि ॥ अनुमंत्रणी-
5 य ७ सर्वत्र सदैवमनुमंत्रयेदिति क्रमात् ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अथ वसतरीणां मध्ये उत्सृजंत्येतं युवा-
नं पतिं वो ददामि तेन क्रीडंतीश्चरथ प्रियेण ॥ मा नः स्ताक वतनयच्चरीरिषामा चमुत्क-
दरमग्नि मुं वथा इति ॥ अथेति पूर्वप्रकृतार्थः ॥ पूर्वप्रकृतं वृषं । पूर्वप्रकृतानां वसतरीणां मध्ये
एतं युवानमित्यनेन मंत्रेणेति करणं तत्र त्सृजंति ॥ ॥ ७ ॥ ॥ आनात्स्नोष्टीयाद्यं वार्षध- ५
रांत्यं सोमापौषंगवां अन्ता निश्चावयद्वोढ्ढीवस ७ द्धितां च वामदेव्यं चांते ॥ आनात्स्नोष्टीयाद्यं उ

पवाजामयइतिवर्गो द्यो। वार्षधरं च्यं प्रसंम्राजं चर्षणीनामितिवर्ग्गो द्वितीयं। सोमः पूषा च चेतत्तुरिति सोमा
पोषं गवां व्रते। द्वा ३ ३। [illegible] गा। वा दा ३। २॥ साम १॥ हा ऽ उ ३ वा। अग्निमीडे पुरोहितं। १॥ इत्यादिके॥
आवोराजात द्वावर्ग्गे आज्यदोहानि देवव्रतानि चेति रुद्रसंहिता कयानश्चित्र आ भुवदिति वाम
देव्यं तान्येतानि सन्ना न्ना स्तोष्टीयाद्यानि वामदेव्यावसानानि सप्तदश। तानि श्रावयेत्। पठेत्॥ वाम
देव्यं वांतइति चशब्दादिदं च। गायेदं तत्त्वेति॥ अपरं तत्कर्म्मणि वामदेव्यगानमिति सिद्धं पुनर्वच
नं। इदं गीतत्वादं तगानं करिष्यतीत्येतां त्वेत्येकं॥ यतो आन्यषां च मं त्राणां छंदो दैवतार्षब्राह्म
णानि विद्वितव्यानि। यो ह्वा अविदितार्षेय च्छंदो दैवत ब्राह्मणेन मंत्रेण याजयति वाध्यापयति वा
स्था णुं व र्च्छ ति गर्तं वा पद्यते प्रवामीयते पापीयान् भवति यातयामान्यस्य छंदा ८ सि भवंति॥ इतिप्र
त्यश्रवणात्॥ ॥ ३॥ ॥ अथोपकालेंद्यु पे पृथ्वं पर्य्य ८ टति॥ अथैच्यानंतर्य्येण श्रावणादनंतरं

उपकल्पयेदुपसमीपं कालयतीति ॥ कर्मयथाऽथ पृष्ठं पर्यापत्यनेन मंत्रेण वृषं चोदयेत् ॥ ॥८॥ अथ वृस
तरीणामलंकारं वाससी वाचार्याय प्रय ह्ङ्गांव ॥ अथेति पूर्वप्रकृतार्थः वृषं कालयित्वानंतरं अनु पर्युक्ष
णयज्ञवास्तुप्रदक्षिणादः पात्रपूरणानि कृत्वाऽथ यद्रुक्तं तदाचार्याय दद्यात् ॥ आचार्याक्तं तदाचार्याय
दद्यात् ॥ आचार्यशब्देनवात्र ब्रह्माभिधीयंते ॥ कुतः ॥ ब्रह्मैविकमेकच्याकयज्ञेषु स्वयं होता भवति ॥
इतिवचनात् ॥ ब्रह्मणे दक्षिणा दद्यायत्रया परिकीर्तिता ॥ कर्मांतनूस्यमानापि पूर्णपात्रादिका नवे दिद्य
तस्मात् ॥ ब्रह्मैवकेस्मान्नाच्युत इतिवदाद ॥ आचार्ययोग्यत्वेन ब्राह्मणा भवितव्यमिति दर्शयति ॥
आचार्यलक्षणमुदाहरति वेदार्थान्यज्ञविद्यां स्मृतीनपि । श्रुतिस्मृतिसमापन्नमाचार्यं तं विदुर्बुधा इति ॥ तथा
चमनुः । उपनीय तु यः शिष्यं वेदमध्यापयेद्द्विजः ॥ सांकल्पं सरहस्यं च तमाचार्यं प्रचक्षते इति तथा च ॥ऽ ६
ब्रह्मा सर्वविद्यः सर्वं वेदितुमर्हतीति । तस्मादेवं विदा ब्राह्मणा भवितव्यमित्याचार्यग्रहणं । वृषवत्सतरी

णमलंकार इति॥ उद्दर्शनाय यद्यपि वस्त्रतरीणामलंकारो न तत्र विहितः। तथापि घंटादिकः कार्यः। लिंगादपि वि
धिद्रष्टव्याद नैष्ठिविकस्य यथाकृति वचनाच्च॥ सर्वेषु पट्टादिकं वस्त्रं तस्य मलंकारं च वाससी वृषस्य गले आब
ध्नीयात् गां वर्द्धयात्॥ अन्ये वाहुः॥ अलंकारशब्देन वृषगला बद्धवास्या स्राग्दीतत्वादन्यत्र वासस्त्रीदे
य॥ तादत्य्थाविनवेगुणविशेषफलविशेषात्॥ ॥ब॥ ॥ अथ यज्जीवन्वृषा अश्नाति पिबति प्रजनयत्यंगानि
धुनाति तेन ता देवा निष्प्रदत्तं वृषीश्च प्रीणातीति द्रस्मादका यायनः॥ अथेति वाक्योपन्यासार्थः॥ जीवन्निति नव कव्यं॥
जीवतोऽन्नपानादिसंभवात्॥ जीवन्निति कस्मादुच्यंते॥ आद्दागन्ते स्थाऽपि वृषो यदा जीवन् युज्यते तदा॥ वे१
॥तथा न्दपुराणे॥ वृषेमत्स्त्रिणी गापघ्यतूत्र तयद्दु — लो लया॥ उत्सृष्टस्तेन दृष्यंति देवाः पितृगणोः सद॥
तेन देवान् पितॄन्वृषी स्त्वेति स्वकारादन्यान् निष्ठ्यतानि प्रीणातीति॥ तथा वद्दुराणे॥ यत्पूर्वाह्ने वृषः किंचिदादद
रादि स्मयाचरत॥ अमरास्तेन तृष्यंति श्रेयसंति च तन्मुखां॥ मध्याह्ने श्नाति तेनास्य तृष्यंत्यृषिगणाः सदा॥ अ
पराह्ने तु पितरः सर्वे ध्यायांश्च संधिवारिणः। शर्वर्यां सर्वभूतानि स्थावराणि चराणि च। तस्मादुत्सृजाकोंतेय

जो वृषान्त्रलिवस्सर ॥ इति दध्मादेकात्यायनः ॥ कात्यायन कृतं सूत्रं इति कश्चालोविराट्प्रियतइतिकात्यायनश्चैवं पुरु
तो येनसूत्रं कृतमिति ॥ ॥ळ॥ ॥इतिवृषासर्गो नाध्यंसमाप्तं ॥ळ॥ ॥ अथ अध्ययनदेवतानां ऋगादि ऋषिछंद देव
ताविरुच्यते ॥ तद्यथा । सोमस्य राजानमिति वामदेवोऽनुष्टुप्‌पुलिंगोक्तदेवता ॥१॥ शुक्रं त अन्यदिति नरद्वाज त्रिष्टु
बग्निः ॥२॥ इंद्रापर्वता विति विश्वामित्रस्त्रिष्टुबिंद्रापर्वतौ ॥३॥ आवो राजानमिति त्रिष्टुप्‌रुद्रोऽग्निः ॥४॥ ॥
दोमेविनियोगः ॥ ॥एकऋषिप्रजापतिरुक्तिगिंद्रोग्निर्वषट्‌कार ॥१॥ मन्ये मि शावृषा सोमवृषकयो मन्ती । वृद्
ती गायत्री वाम्नसी । इंद्र ऋषि इंद्रा देवता । पदबंधे । मा नस्तोक इति वसिष्ठो जगती रुद्रोऽकलेरवने । वृषाद्य
सीति त्रिष्टुप्‌गायत्री साम्नोऽकलेरवने । आनोऽष्टीया चेवाषं धरां च्यं सामा पोप्रगवांवेता वासराजा तेद्वि द्वि॰ १
वर्गो अपांदयादोक्तानि देवव्रतानि । वामदेव्यानि सामानि । आना । वृषधरः सोमः पूषा गावो वामदेवो रुद्रोऽ १
गूर्विश्वानरः रुद्रो वामदेव इत्यार्षाणि ॥ गायत्री त्रिष्टुगायत्री त्रिष्टुगायत्री । त्रिष्टुगायत्री त्रिष्टुप्‌ जगती
तिछंदांसि ॥ गायत्री । अग्निरिंद्रः सोमः पूषा गावो द्विरिंद्राग्नी रुद्रो विश्वेदेवा इति देवताः ॥ जपे विनियोगः ॥
॥कृ॥ ॥स्वस्ति संवत् १८३८ वर्षे पौषसुदि १३ नोदा नाई लिखितं ॥ श्रीरस्तु ॥ ॥ळ॥ ॥श्री॥ ॥ळ॥ ॥ळ॥ ॥